

Kroniek

- juni 2013
- jaargang 22 - nummer 48
- losse nummers € 5,50

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

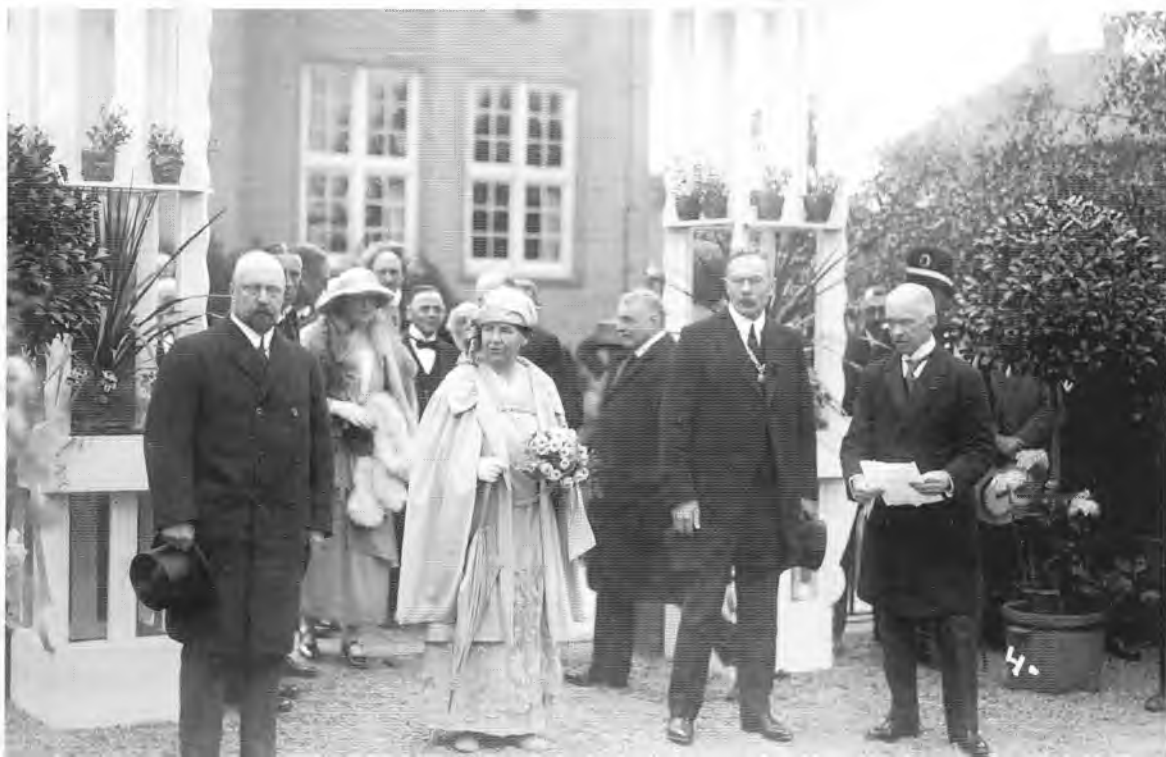

*De vervanging van de 'Kalff- en Heemskerksluizen'
door de 'Ericasluis'*

Oranjabomen in de gemeente Emmen

Zomaar een gebeurtenis tijdens WO II

Nogmaals de normalisatie van het Schoonebekerdiep

<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Bijdragen		
<i>Piet Naber</i>	Stolpersteine in Emmer-Compascuum en Emmen gelegd	14
<i>Johan Withaar</i>	Onbekende vondst bij Collectie Brands	15
Artikelen		
<i>Marcel Beute</i>	De vervanging van de 'Kalff- en de Heemskerk- sluizen' door de 'Ericasluis'	2
<i>Tonko Engelsman</i>	Oranjabomen in de gemeente Emmen	16
<i>Johan Withaar</i>	Zomaar een gebeurtenis tijdens WO II	29
<i>Herman Posthumus</i>	Nogmaals de normalisatie van het Schoonebekerdiep	30
Bestuur		
<i>Bestuur</i>	Open Monumentendag	28
<i>Bestuur</i>	Excursie	32

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

P. Albers, Sterrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836.
M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.
P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.

Gelieve kopij te zenden aan:

p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.
Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post
of per e-mail op bij: H. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK
Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl.

ISSN-nummer *Kroniek*: 1878-7894

Redactioneel

Dit jaar staat Erica extra in de belangstelling binnen de gemeente, omdat het dorp 150 jaar bestaat en omdat het ook door zijn ligging betrokken is bij de opening van de nieuwe vaarweg van Ter Apel naar Erica. Ter gelegenheid daarvan gaat het eerste grote artikel van deze *Kroniek*, geschreven door Marcel Bulte, over de vervanging van de 'Kalff- en Heemskerksluizen' door de 'Ericasluis' in 1953 in Erica. Met de voorbereidende werkzaamheden werd in 1951 begonnen en twee jaar later was de nieuwe sluis, gelegen tussen de twee vroegere sluizen, gereed. Bij dit artikel veel foto's, van Erica en foto's van de bouw van de sluis, afkomstig uit het Drents Archief.

Naar aanleiding van de inhuldiging van koning Willem-Alexander kwam Tonko Engelman op het idee een artikel te schrijven over oranjeboomen. Deze bomen (meestal lindebomen) werden in het verleden in het gehele land geplant ter gelegenheid van feestelijke gebeurtenissen die het koninklijk huis betroffen, zoals bij het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernard in 1937 en de 50ste verjaardag van prinses Beatrix in 1988. Bij zijn onderzoek bleek dat ook in de diverse dorpen van de gemeente Emmen bij die gelegenheden in het verleden bomen zijn geplant. Helaas is een aantal herinneringsbomen in de loop van de tijd verdwenen. Door oude kranten na te pluizen en her en der inlichtingen in te winnen heeft Tonko ze allemaal geïnventariseerd en er een uitgebreid artikel over geschreven.

Naast deze twee grote artikelen nog een aantal kortere bijdragen:

- Een verslag van het leggen van 36 Stolpersteine op 17 april jl. in Emmer-Compasuum en in Emmen.
- Johan Withaar roept de hulp in van de lezers bij een vraag over een vondst bij de Collectie Brands. Hij wil weten wie meer kan vertellen over twee gevonden en in dit nummer afgebeelde boekjes.
- Eveneens van Johan Withaar een kort artikel over het neerstorten van een Engelse bommenwerper in 1943 ten noorden van het Van Echtenskanaal. Hierbij kwam, behalve de bemanningsleden, ook een Nederlander om het leven.
- Verder nog een aanvulling, geschreven door Herman Posthumus, op het artikel over de normalisatie van het Schoonebekerdiep in de vorige *Kroniek*.

De redactie wil de lezers ook nog wijzen op de activiteiten (vermeld achterin de *Kroniek*), een excursie in het najaar naar de Emslandkampen (pag. 32) en de Open Monumentendag (pag. 28).

We hopen dat u deze *Kroniek* met genoegens zult lezen.

De vervanging van de 'Kalff- en Heemskerksluizen' door de 'Ericasluis'

In 2013 staan de bewoners van het dorp Erica stil bij tenminste twee gebeurtenissen. Op de eerste plaats bij het feit dat 150 jaar geleden de eerste mensen zich in dit gebied vestigden en op de tweede plaats dat het dorp Erica met haar ligging aan de Hoogeveense Vaart betrokken was bij de opening van de nieuwe vaarweg van Ter-Apel naar Erica v.v. Ter gelegenheid daarvan is dit artikel over de voormalige 'Kalff- en Heemskerksluis' en de vervanging van deze sluizen door een wat grotere sluis die in 1953 de naam 'Ericasluis' kreeg geschreven.

De oude sluizen van Erica

Toen de beslissing was genomen dat de Hoogeveense Vaart ter hoogte van het dorp Erica naar het oosten zou worden doorgetrokken, had men ingecalculeerd dat tengevolge van de hoogteverschillen in de Verlengde Hoogeveense Vaart het noodzakelijk was dat er ter hoogte van het dorp Erica sluizen moesten komen. Na veel rekenen en tekenen en met een tijdsverschil van enkele jaren zijn er uiteindelijk twee sluizen gekomen. Met elkaar moesten ze een verval van 1½ respectievelijk 2 meter regelen, volgens officiële peilingen van respectievelijk 12,95 meter +

NAP tot 14.45 meter + NAP en van 14.45 meter + NAP tot 16.00 meter + NAP. Hierdoor, had men uitgerekend, konden schepen comfortabeler geschut worden dan wanneer er sprake was van één sluis. Deze schutsluizen waren van hout gebouwd en waren op 800 meter van elkaar

*De Heemskerksluis anno 1905. Deze sluis en de Kalffsluis hebben tientallen jaren de waterstand in dit deel van Verlengde Hoogeveense Vaart geregeld.
(Collectie Roelof Boelens)*

De Kalffsluis anno 1907. Op de oevers van het kanaal is nauwelijks sprake van bebouwing. (Collectie Jacco Pranger)

gelegen. Als eerbetoon aan de oprichters van de Drentsche Kanaal Maatschappij (DKM) kreeg de ene sluis de naam 'Kalffsluis' en de meer oostelijk gelegen sluis de naam 'Heemskerksluis'. Wanneer beide sluizen precies zijn gebouwd is niet bekend. In nota d.d. 31 maart 1951 *'inzake onder andere de voorbereidende werkzaamheden ten aanzien van de aanleg van een nieuwe sluis in de Hoogeveense Vaart te Erica'*, staat vermeld dat beide sluizen van 1860 dateren, maar dat wordt door menigeen ontkend, omdat in dat jaar de Hoogeveense Vaart nog niet tot Erica was gevorderd en überhaupt toen nog geen sprake was een dorp 'Erica'. In het gemeentearchief van Emmen bevindt zich een brief van 20 juni 1873, geschreven door Van der Lelij, directeur van de DKM, waarin sprake is van *'de plaatsing van een locomobile aan de Verlengde Hoogeveense Vaart, nabij Erica, welke zij wenscht te bezigen voor de drooghouding der funderingsput van een aldaar te bouwen sluis'*. In de brief stond de naam van de sluis niet vermeld.¹ In een bericht in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 6 maart 1874 is te lezen dat op 3 maart 1874 het schip van de schipper R. Haasker met veel vlagvertoon als eerste door de nieuwe sluis werd geschut en ook het schip was getooid met veel vlaggen. Ook in deze mededeling stond geen sluisnaam. Eind december 1874 kreeg de DKM van het Ministerie van Binnenlandse zaken toestemming *'tot de heffing van de volgende sluis- en brug- gelden voor het gebruik der verlengde Hoogeveense vaart aan de grens der gemeenten Em-*

men en Sleen als van een sluisgeld, ten bedrage van 1½ cent per scheepston, bij doorvaart van iedere sluis, alleen bij op- of bij afvaart en van een bruggeld van vijf cents voor schepen boven de vijftig ton, en van kleinere schepen de helft, mede alleen bij op- of bij afvaart, voor de doorvaart van iedere brug'.²

Toen men de Hoogeveense Vaart naar de Duitse grens had doorgetrokken en men in de buurt was gekomen met het water van het Pruisische Noord-Zuid-Kanaal, is het scheepvaartverkeer enorm toegenomen. Tevens was er vlak aan de grens op Duits grondgebied eveneens een flinke sluis gebouwd. Trots sprak men over *'een nieuwe internationale scheepvaartweg is na jaren voltooid'* en *'de kolossale veenklomp in Zuidoost-Drenthe en het aangrenzende Pruisische gebied is nu doorsneden'*. Een week later kon deze scheepvaartverbinding in gebruik worden genomen. Het eerste waartuig, dat er gebruik van maakte, was een schip, bevracht met bijen, dat van het Nederlandse gebied naar Pruisen ging.³

Hoewel de beide sluizen bij Erica jarenlang goede diensten hebben verricht, waren het voor huidige begrippen vrij primitieve sluisjes. Het omhooghalen van een schuif in de sluisdeuren door middel van een hevel- en hefboom was typisch iets uit de 19de eeuw. Verzakkingen kwamen dan ook regelmatig voor. Bovendien vroegen de houten sluisdeuren regelmatig onderhoud en menigmaal moesten de sluizen buiten dienst worden gesteld wanneer er lading over boord was gevallen, een schip slagzij had gemaakt, of te lage waterstanden beletten dat niveauverschillen op die plaats konden worden overbrugd.

De Heemskerksluis vóór de Tweede Wereldoorlog. Duidelijk is het houten bruggetje te zien, waarover men van de ene naar de andere kant van het kanaal kon gaan.

(Foto: J. Trip-Salomons)

Voor al de te lage waterstanden hebben kooplieden en schippers vaak parten gespeeld. Sluizen of niet, er zijn vele periodes geweest dat er helemaal niet gevaren kon worden. In 1907 bijvoorbeeld kon het nog maar net. De waterstand in de kanalen was in dat jaar zo *'verbazend laag'* dat de schippers soms met bokken hun goederen tot het Dommerskanaal moesten vloten, wat erop neerkwam dat er een afstand van 1½ uur van de laadplaats moest worden overbrugd.⁴ In 1924 was het tegenovergestelde het geval. Er kon toen helemaal niet meer worden gevaren, omdat door de vele regens zoveel water was gevallen dat de schutsluizen overstroomden, zodat schutten ronduit onmogelijk was, met als gevolg dat er voor de Kalff- en Heemskerksluis al heel wat vaartuigen lagen te wachten.⁵ In drukke tijden stegen de wachttijden voor de sluizen. Dat was ook het geval in april 1917 toen de vraag naar turf uit het gehele land zo overweldigend groot was dat de sluizen de drukte niet meer aankon en van de brug te Erica tot de brug te Nieuw-Amsterdam niet minder dan 75 geladen en ongeladen schepen lagen. Toen konden de sluizen, noch het kanaal aan het toenemende aantal schepen voldoen. Vooral de sluizen vormden een flessenhals, waardoor het wachten soms

lang duurde met als gevolg dat in de haven te Zuid-Barge en Nieuw-Amsterdam tal van schippers hun schepen gingen lossen om vervolgens de turf op spoorwagens over te laden. Hierdoor stegen de prijzen aanzienlijk.⁶

Het najaar was het voor de sluiswachters eveneens een drukke periode.⁷ Wanneer de aardappelcampagne aan de gang was, beleefde de scheepvaart opnieuw een piek. Dagelijks kon men *'lange slepen bokken met aardappelen'* naar de fabriek te Nieuw-Amsterdam zien varen. Dat betekende ook voor de sluiswachters een drukte van belang. In het voorjaar van 1917 lag er vanaf het centrum van Klazienaveen tot in Nieuw-Amsterdam een hele rij geladen en lege schepen. Voorzichtige schattingen gaven aan dat het er toen ongeveer 600 moeten zijn geweest. Kenners gaven aan dat *'een dergelijk aantal nog nooit eerder was voorgekomen'*.⁸

In de zomer van 1918 was de scheepvaart op-

De Heemskerksluis ten zuiden van de Ericabrug vóór de Tweede Wereldoorlog. De oostelijke sluisdeuren staan geopend. (Collectie Roelof Boelens)

De oude houten Kalffsluis tijdens winterse omstandigheden vóór 1952, een jaar voordat deze sluis zou moeten verdwijnen. De foto is genomen vanaf Vaart ZZ. Het schip is de Eben-Haëzer van de familie Stoffers. (Collectie Historische Kring Erica)

nieuw tot stilstand gekomen. De waterstand in het Van Echtenskanaal en de Hoogeveense Vaart was toen zo schrikbarend laag dat de schepen op verscheidene plaatsen zij aan zij aan de oever lagen afgemeerd. Onder de Dordsebrug was er zelfs een schip aan de bodem vastgelopen en men was bang dat wanneer in het waterpeil geen verandering kwam *'de gehele scheepvaart stopgezet moest worden'*, wat voor de veenbazen een ramp zou betekenen.⁹ Verder werden de oevers van de Hoogeveense Vaart tussen de beide sluizen regelmatig als opslagplaats gebruikt, zoals in de winter van 1876/1877 toen er *'plm. 2000 lange, deels zware gekapte dennen, in percelen tussen de beide sluizen boven Erica'* te koop werden aangeboden en via opbod konden worden gekocht. Nog geen maand later lag er een partij *'van 1300 mooie en rechte en zware dennen, geschikt tot allerlei timmerwerken'*.¹⁰ Langs de beide sluizen lagen smalle loopbruggetjes, waarover men de andere oever kon bereiken. Deze bruggetjes waren levensgevaarlijk. Dat bleek wel in 1905 toen een uit Coevorden afkomstige koopman over het bruggetje bij de Heemskerksluis wilde gaan. Kennelijk had hij haast, want toen hij de eerste stappen op het

bruggetje had gezet, merkte hij dat de brug nog niet vast lag, waardoor de brug van de daarop steunende balk afgleed en koopman De Wilde zijn evenwicht verloor en naar beneden tuimelde. Hij bleef echter op zijn *'mars'* drijven. Op zijn hulpgeroep snelden enige personen toe en hielpen hem op het droge.¹¹

De sluiswachters

Bij de sluizen hebben in de loop der jaren verscheidene sluiswachters dienst gedaan. Het was vrij normaal dat de sluiswachter in minder drukke tijden ander werk had en wanneer er doorlopend geschut moest worden leden van het gezin waarnamen. In 1882 was tapper K. Dijkstra de sluiswachter van de Kalffsluis. Naast zijn werk als sluiswachter schonk hij ook een borrel, waarvoor hij in het voorjaar van 1882 voor de periode van één jaar een vergunning had gekregen.¹² Gerrit Bruins is meer dan 30 jaar in Erica sluiswachter geweest. Hij was getrouwd met Willempje Voshaar en samen hebben zij tenminste vier kinderen gehad die allen vanaf 1886 in de gemeente Emmen zijn geboren. Gerrit overleed op 9 maart 1919 in Groningen. Geert Fernhout is in de jaren twintig en dertig sluiswachter op Erica geweest. Hij was getrouwd en had vier kinderen. Begin twintigste eeuw heeft Koop Doorn de Heemskerksluis bediend. Hij woonde met zijn gezin in een woning bij de sluis. Een zichzelf respecterende onderneming als de DKM bouwde voor de sluiswachters sluiswachterwoningen. Eind 19de eeuw heeft zij in Erica de bouw van een dergelijke woning aanbesteed.

Inlichtingen kom men toen inwinnen bij een zekere G. Withaar.¹³

Het schutten van schepen en innen van sluisgelden werd in het verleden veelal verpacht. Steevast kon men in de plaatselijke kranten lezen, wanneer maatschappijen brug- en sluisgelden aan de hoogstbiedende wilden uitbesteden. Meestal geschiedde dat voor een periode van drie jaar. Het vak van sluiswachter was niet altijd even gemakkelijk. Het werk vroeg veel tact en een goed begrip van onderlinge verhoudingen. Aan de spelregels moest nauwgezet de hand worden gehouden en iedere keer moest worden gekeken of er te schutten schepen bij waren die voorrang hadden of die meer sluisgeld wilden betalen om eerder te worden geschut. Een goede kennis van de reglementen was daarvoor noodzakelijk.

Aantallen

De DKM publiceerde jaarlijks een verslag, waarin onder andere stond vermeld hoeveel schepen de bruggen en sluizen van de bovenpanden van de Hoozeveense Vaart waren gepasseerd. In 1895 waren 1.645 vaartuigen met een gezamenlijke tonnage van 71.583 in de Kalffsluis opgevaren en 742 schepen met een totaal van 32.380 ton de Heemskerksluis.¹⁴ In 1902 was dat aantal bijna verdubbeld en waren bij de Kalffsluis 3.400 schepen geteld en bij de Heemskerksluis 2.030 schepen. In 1904 (het 54ste boekjaar) waren door de Kalffsluis 2.465 vaartuigen, metende 132.425 tonnen opgevaren

en door de Heemskerksluis 614 vaartuigen, metende 37.107 tonnen. Bij het laatste getal stond vermeld dat het cijfer *'alleen betrekking had op die schepen die vanuit het oostelijk deel der Markte van Noord- en Zuid-Barge waren opgekomen'*. In 1927 (77ste boekjaar) zijn door de Kalffsluis 5.150 schepen opgevaren en door de Heemskerksluis 2.200 schepen. In 1930 waren het respectievelijk 3.400 en 2.050 schepen, in 1932 respectievelijk 3.550 en 1.800 schepen en in 1935 respectievelijk 2.900 en 1.450 schepen.¹⁵ De gemiddelde tonnage van de schepen lag in 't algemeen op ongeveer 60 ton.

Eind jaren twintig zijn voor de plaatselijke scheepvaart enkele andere regels ingesteld. Tot dan was het niet toegestaan om met schepen *'voortgedreven door mechanische kracht'* over de Hoozeveense Vaart te varen. Toen dat wel was toegestaan werd er minder gezeild en zijn steeds meer motorvaartuigen op de vaart gesignaleerd. Voor de scheepsjagers was dat een ramp, want vanaf dat tijdstip is steeds minder van hun hulp gebruik gemaakt.

Werk in uitvoering

Zowel de Kalffsluis als de Heemskerksluis hebben tot in de jaren vijftig van de 20ste eeuw dienst gedaan. Begin jaren vijftig heeft de Drentse Provinciale Waterstaat plannen ontwikkeld om *'op Erica'* in de Hoozeveense Vaart de twee oude sluizen te vervangen door één nieuwe sluis op een plek tussen de beide oude sluizen.

Op dit kaartje zijn niet alleen de Kalffsluis en de Heemskerksluis ingetekend, maar ook de plaats waar de vervangende sluis, de Ericasluis die in 1953 gereed kwam, zou komen. Verder kunnen we zien hoe de schepen tijdens de kanaalstremming ter plaatse van de bouw, via de Veldhuizerwijk en een tijdelijk kanaal ter hoogte van de huidige ijsbaan, hun weg konden vervolgen. (Gemeentearchief Emmen, deel van een Chromotopografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, verkend in 1990, gedeeltelijk herzien in 1905, schaal 1:25.000, 1898-1934)

De nieuwe doorvaart van de Heemskersluis. Vaak was het passen en meten om te voorkomen dat de beschoeiing en het schip niet beschadigd werden. Op de achtergrond de ophaalbrug over de Veenschapswijk, thans Havenstraat. (Drents archief, no. DSC 00776)

Wanneer de nieuwe sluis gereed was, konden de oude twee sluizen worden afgebroken. De nieuwe schutsluis (met een tweetal aflaatwerken) moesten een lengte krijgen van 38 meter, een doorvaart van 6 meter en een diepgang van 2,60 meter. De oude sluizen hadden een lengte van 30 meter, terwijl de doorvaart van de oude 5.35 meter bedroeg. Men had verder becijferd dat met de komst van de nieuwe sluis schepen van 300 ton konden worden geschut. Dat was aanzienlijk meer dan de 190 ton die tot dan toen bij Erica konden worden doorgelaten. Bij de oude sluizen was hout gebruikt. De nieuwe sluis moest worden voorzien van een beton op staalfundering met een sluishoofdenbeveiliging van stalen damwanden. In de plannen had men verder opgenomen dat tijdens de werkzaamheden de scheepvaart moest worden omgeleid, een gigantisch karwei, hoewel men voor een deel gebruik heeft gemaakt van bestaande waterwegen.¹⁶ In de plannen stonden de volgende voordelen van de bouw van een nieuwe sluis:

- In de toekomst zal het tijdverlies voor de scheepvaart vanwege het schutten door slechts één sluis met ongeveer 50% worden verminderd;
- Door de nieuwe sluis tussen de twee bestaande in te bouwen, zullen deze tijdens de bouw voor de scheepvaart intact kunnen blijven en zal, door een betrekkelijk eenvoudige voorziening zowel de scheepvaart als de waterafvoer tijdens de bouw doorgang kunnen vinden
- Één nieuwe sluis vergt slechts één gemaal voor het oppompen van water in droge perioden;
- Ook is slechts één aflaatwerk nodig voor de afvoer van het overvloedige water;
- De bouwkosten zijn belangrijk lager en de bediening- en exploitatiekosten zijn eveneens lager.

*In die tijd kopte het Nieuwsblad van het Noorden: 'Binnenkort zullen de Kalff- en Heemskersluis in de Hooogeveenschevaart bij Erica verdwijnen, nadat zij bijna 90 jaar lang dienst hebben gedaan. Zij zullen worden vervangen door een nieuwe schutsluis met een tweetal aflaatwerken, waarvan de bouw gisteren te Bellevue te Assen door de Provinciale Waterstaat werd aanbesteed'.*¹⁷

Het gehele project is planmatig aangepakt. Een van de belangrijkste uitgangspunten bij het opstellen van de fasering was gebaseerd op de benadering dat vanwege 'de zeer drukke scheepvaart in de Verlengde Hooogeveense Vaart' het niet mogelijk was deze maandenlang stil te leggen. Men had becijferd dat jaarlijks ongeveer 11.000 schepen de bestaande sluizen passeerden, terwijl juist door het gelijktijdig afdammen van het Oranjekanaal het omvaren voor de schepen anders dan over Groningen onmogelijk was. Aanvankelijk heeft men in 1951 overwogen de scheepvaart gedurende de afbraak van de twee oude sluizen en bouw van de nieuwe sluis doorgang te laten vinden door naast de sluisput aan de zuidzijde een omleidingskanaal te graven. Dit plan is van alle kanten bekeken. Er kwamen zoveel nadelen op tafel, zoals de bouw van een extra brug, een bouwwerk ter kering van het verval van drie meter, een voorziening voor de wateropmaling enz., dat van dit plan is afgezien. De plannen waren zeer gedetailleerd. Om de waterhuishouding in het gehele gebied niet al te ernstig te verstoren moesten ook de aangrenzende water- en verkeerswegen in de plannen worden meegenomen. Van het maken van extra duikers en dammen tot het uitdiepen van bestaande wijken, van het slaan van bruggen tot het omleiden van verkeersstromen.

Het inbrengen van betonnen damplanken ten behoeve van de nieuwe Ericasluis door middel van spuiten en naheien. Links van de heistelling het witte huis van de landbouwer C. van de Capelle. Thans bevindt zich in dat pand het Bloemenhuis, Verlengde Vaart NZ 28, van A. Lubbe. (Drents Archief, no. DSC 00797)

Boven: De bouwput van de nieuwe Ericasluis met het gezicht op het benedenhoofd tijdens het aanbrengen van de stortebedden. Aan weerszijden van de doorvaart de instromingopeningen der aflaatwerken. (Drents Archief, no. DSC 00795)

Links: De bouwput van de nieuwe Oranjesluis. Tegelijk met de bouw van de Ericasluis werd in het Oranjekanaal nabij Klazienaveen een nieuwe sluis gebouwd ter vervanging van de oude, die omstreeks 1885 was gebouwd. (Drents Archief, no. DSC 00834)

Rechts: De bouwput van de nieuwe Ericasluis. Na het inbrengen van de deuren zijn de schuiven en de loopbruggetjes aangebracht. Links tegen de muur staat een tweedelige schuif. (Drents Archief, no. DSC 00789)

Er kwam dus een ander plan op tafel. Hierin was vastgelegd dat de scheepvaart voor een belangrijk deel over de Velhuizerwijk moest worden omgeleid om stremming van het scheepvaartverkeer tijdens de jaren 1952 en 1953 tegen te gaan. De omleiding over de Veldhuizerwijk heeft veel hoofdbrekens gekost. Zo stonden in het plan hierover de volgende opmerkingen: *'Zou er niets aan de Veldhuizerwijk gebeuren, dan zou het waterpeil in het stelsel van deze wijk en de daarop uitkomende wijken ongeveer 1.50 meter dalen, waardoor deze wijken zouden droogvallen. Dit is ontoelaatbaar, aangezien de aangelande gronden een dergelijke drooglegging niet toelaten. Ook bleek afdamming van de Veldhuizerwijk zonder meer niet mogelijk daar opheffing van de scheepvaart voor het betrokken ongeveer 300 ha grote landbouwgebied op te grote bezwaren zou stuiten'*. De Veldhuizerwijk ging dus deel uitmaken van het omleidingskanaal ten noorden van de Vaart en moest ter hoogte van de Kalfstraat weer in de Hoogeveense Vaart uitmonden. Dat betekende dat zowel deze wijk als de Mensingerplaatswijk moesten worden verbreed en uitgediept en dat in de richting van de verkeersweg Erica - Nieuw-Amsterdam (gelegen aan de noordzijde van het kanaal) een nieuw stuk wijk, vaart of kanaal moest worden gegraven. Het gehele traject moest op een vaardiepte van twee meter worden gebracht. Tevens is toen een stuk van de Zijtak gedempt. Een bemoeilijkende factor was dat deze wijken zich al jarenlang *'in een verwaarloosde toestand'* bevonden en achterstallig onderhoud noodzakelijk was.

Midden: Nogmaals de betonnen bak van de nieuwe Ericasluis met het gezicht op de benedendeuren van de sluiscolk. (Drents Archief no. DSC 00793)

De bouw van de nieuwe sluis met alles wat er ook in de omgeving bij kwam kijken heeft in het dorp veel overlast veroorzaakt, want er lagen bijvoorbeeld geen bruggen over het omleidingskanaal. Al het verkeer van en naar Nieuw-

Onder: Gezicht op de benedendeuren vanuit de sluiscolk. Op deze en vorige afbeelding kan een indruk worden gekregen van de hoogte en de breedte van de betonnen bak. (Drents Archief no. DSC 00791)

Amsterdam is in die tijd langs de toen nog onverharde zuidzijde geleid, wat tot nogal wat klachten heeft gegeven. De *'Handelsvereniging'* en *'Plaatselijk Belang'* hebben menigmaal erop aangedrongen dat er grote problemen zouden ontstaan, wanneer deze weg niet zou worden verhard. Zij stelden dat in dit geval het plan volkomen zou falen. Verder schreven zij: *'Immers het zware verkeer zal deze nu al onbegaanbare weg dan totaal voor ieder verkeer uitschakelen en de tuinders van Erica zullen met hun groenten niet ter veiling kunnen komen of ze moeten via het Amsterdamseveld rijden'*.¹⁸

Het omleidingstraject over de noordelijke oever van de Vaart is begin 1952 gereed gekomen. De uitvoering van andere werkzaamheden, zoals die aan wegen en duikers, hadden eveneens veel manuren gekost. In het dagboek van de aannemer stond op 31 oktober 1951, de eerste dag van de voorbereidende werkzaamheden voor de bouw van de nieuwe Ericasluis, geschreven: *'Hedenmiddag 15.30 uur per trailer een 'Hover' dragline op het werk aangevoerd'*. Op 1 november 1951 ging hij verder: *'Opschonen Veldhuizerwijk in de richting van het dorp'* enz. Zowat dagelijks heeft hij in zijn verslag geschreven waar men mee bezig is geweest. Op 10 mei 1952 is dit dagboek c.q. verslag afgesloten.¹⁹ De bouw van de nieuwe sluis is in mei 1952 aanbesteed en tussen eind oktober 1952 tot ongeveer half mei 1953 is eraan gewerkt.

De afbraak van de Kalffsluis. Op de afbeelding is duidelijk een deel van het houten geraamte te zien. Tijdens de afbraak constateerde men dat de vloer van de oude sluiskolk nog behoorlijk in tact was. (Drents Archief, no. DSC 00802)

Samengevat hebben de aannemingswerken in grote lijnen bestaan uit:

- Het verdiepen en verruimen van de Veldhuizerwijk met zijtak over een lengte van 800 meter en het afvoeren van de grond;
- Verdiepen, verruimen en verlengen van de Mensingerplaatswijk over een lengte van ongeveer 400 meter;
- Het plaatselijk verdiepen en verbreden van de Hoogeveense vaart over een lengte van ongeveer 85 meter;
- Het opruimen van vijf bruggen over de 3de Zuiderraai en over de plaatswijk tussen de veenplaatsen 101 en 102;
- Het maken van een vaste aarden dam met een met een gewapend betonnen boordvoorziening;
- Het maken in de omgeving van zes dammen met duikers;
- Het maken van een duiker door de Pannekoekendijk en het maken van een inlaatduiker door de zandweg 'Hertenbaan';
- Het verbeteren van een gedeelte waterleiding nabij de Pannekoekendijk;

De afbraak van de Heemskerksluis. Op de afbeelding is een kraanwagen bezig een van de oude houten deuren van deze sluis op te hijzen. Een drag-line staat gereed om de sluiswand te ontgraven. Rechts het zogenaamde 3de Mensinghuis, voorheen café Nijman (Drents Archief, no. DSC 00800)

- Het maken van twee vaste stuwen van gewapend betonnen damplanken;
- Het verrichten van bijkomende werken;
- Het onderhouden van bijkomende werken.²⁰

In de zomer en het najaar van 1953 hebben de afsluitende werkzaamheden plaatsgevonden. Er is in dat jaar veel werk verzet. Zo is in totaal 15.000 kubieke meter beton gebruikt voor de oeververdediging. Verder is men voortdurend door middel van bronbemaling bezig geweest de uitgegraven ruimte voor de nieuwe sluis droog te houden. Er waren 25 mensen met de verschillende werkzaamheden bezig. In totaal is men met de bouw van de nieuwe sluis ongeveer vijftien maanden bezig geweest.²¹

Rond de nieuwe sluis

Na het gereedkomen van de nieuwe sluis zijn de oude Kalff- en Heemskerksluis afgebroken. De scheepvaart over de Verlengde Hoogeveense Vaart kon pas weer worden hersteld, wanneer deze sluizen waren verdwenen. Toen het tijd-

stip was genaderd dat de nieuwe sluis officieel in gebruik zou worden genomen, kon men hier en daar horen dat men niet helemaal tevreden was met de omvang van de sluis, omdat zowel de overheid als het bedrijfsleven vóór de officiële opening al verwachtten dat in de nabije toekomst de nieuwe sluis te klein zou zijn. Men taxeerde dat alleen de zogenaamde 'spitsen' van maximaal 300 ton er konden worden geschut en dat andere schepen van dezelfde tonnage er niet doorheen konden. In dezelfde periode is er ervoor gepleit de Hoogeveense vaart bevaarbaar te maken voor schepen van maximaal 600 ton. Een oplossing voor dit vraagstuk was echter niet voorhanden. Trouwens het Drentse kanalenstelsel is verouderd en is eigenlijk nog steeds bevaarbaar voor schepen van 120 tot 150 ton.

De officiële opening van de nieuwe sluis heeft op 14 oktober 1953 plaats gehad. Een van de sprekers was Mr. J. Cramer, commissaris der Koningin in de provincie Drenthe. Ook hij wees in zijn toespraak op de slechte bevaarbaarheid van het Drentse kanalenstelsel en noemde ook de bovengrens van tjalken van 150 ton. Verder zei hij: *'De conclusie ligt dan ook voor de hand dat Drenthe voor wat betreft het primaire vaarwegennet uiterst stiefmoederlijk bedeed is'*.²² Na de toespraken in café Panman te Erica ging het gezelschap naar de nieuwe sluis om deze te bezichtigen. Daar konden onder andere de leden van provinciale en gedeputeerde staten aanschouwen hoe enkele schepen zowel 'naar

boven' als 'naar beneden' werden geschut. Ofschoon het bassin van de sluis ongeveer 40 bij zes meter groot was, nam het rijzen en dalen van het water niet meer dan vier minuten in beslag. De sluis kon echter één schip tegelijk bevatten en slechts bij uitzondering twee, wanneer het zeer kleine schepen betrof. In de maand september 1953 waren er al 1.391 schepen geschut, wat neerkwam op 50 schepen per dag. Voor de inwoners van Erica was het alleen jammer dat de sluisovergang voor het verkeer op een gegeven moment werd gesloten.

Dank

Met dank aan Gerben Dijkstra van Uitgeverij Drenthe te Beilen, Peter Kraan van het Gemeentearchief Emmen, het Rijksarchief van de provincie Drenthe, Roelof Boelens, Johan Hemel, Jan Hendriks, mevrouw J. Trip-Salomons en Historische Kring Erica.

De nieuwe Ericasluis in bedrijf
(Collectie Roelof Boelens)

Bronnen en literatuur

- Bulte, M.A., Hans Ladrak en Gerhard J. Vedder, *Op Erica (1863-12013); Van boekweit- en veenkolonie naar moderne dorpsgemeenschap*, Beilen, 2013.
- *Emmer Courant* (Gemeentearchief Emmen).
- Gemeentearchief Emmen (Vergunningenregister, Bevolkingsregister en Ingekomen stukken).
- *Nieuws van de Dag*.
- *Nieuwsblad van het Noorden*.
- *Provinciale Drentsche en Asser Courant* (Archief Jans Brands).
- Rijksarchief Drenthe te Assen, archief Provinciale Waterstaat 1946-1987, toegangscode 0924, 1118, 1121, 1119 en 1129

Noten

- 1 Vergunningenregister Gemeentearchief Emmen (GAE), d.d. 1873 no. 223. Van der Lelij vermeldt verder in de brief dat de locomobiel eigendom is van de maatschappij en dat de onderneming in 1869 toestemming had gekregen 'voor het gebruik van een aan derden toebehorende locomobiel'. Volgens hem was de vergunning volgens de letter van de wet niet correct.

*De nieuwe Ericasluis na het schutten
van een schip
(Collectie Roelof Boelens)*

- 2 GAE. Het betreft hier een schrijven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze concessie werd na iedere periode weer verlengd. De tarieven werden regelmatig aangepast. In 1885 moest bijvoorbeeld 1½ cent per kubieke meter bij doorvaart van iedere sluis worden betaald, alleen bij op- of bij afvaart. Voor trekschuiten en veerschuiten golden toen andere tarieven. Deze varieerden van f. 0,12 tot f. 0,30 cent, al naar gelang de omvang van deze vaartuigen.
- 3 Provinciale Drentsche en Assr Courant (PDAC, 30 september en 5 oktober 1900).
- 4 PDAC, 6 september 1907.
- 5 Emmer Courant (EC), 12 september 1924.
- 6 EC, 25 april 1917.
- 7 PDAC, 13 september 1929.
- 8 PDAC, 30 april 1917.
- 9 PDAC, 24 augustus 1918. Veel heeft men er niet aan kunnen doen. Veelal was men genoodzaakt regenbuien af te wachten.
- 10 PDAC, 20 januari en 9 februari 1877.
- 11 EC, 29 maart 1905. Kennelijk was deze koopman een marskramer en zat zijn handelswaar in een op zijn rug gebonden soort rugzak.
- 12 GAE, Ingekomen Stukken no. 171.
- 13 PDAC, 20 april 1894.
- 14 Nieuws van de Dag, 28 september 1895. Het verschil in aantallen ligt in het systeem van tellen. In het verslag stond bij de cijfers van de Heemskersluis dat het hier betrof 'alleen schepen uit het oostelijk deel der Marke van Noord- en Zuidbarge opgekomen'.
- 15 Nieuwsblad van het Noorden (NvhN), 29 april 1930, 19 april 1932 en 16 april 1935.
- 16 NvhN, 29 januari 1952.
- 17 NvhN, 17 mei 1952.
- 18 EC, 14 januari 1952.
- 19 Rijksarchief Drenthe te Assen, archief Provinciale Waterstaat 1946-1987, toegangscode 0924.
- 20 In het archief van Provinciale Waterstaat onder de nummers 1118, 1119, 1129 en 1121 zijn de archiefstukken van de bouw van de nieuwe sluis en afbraak van de twee oude sluisen te vinden. Deze stukken beschrijven niet alleen de plannen en werkzaamheden van de sluisen in Erica, maar ook die van de 'Oranjesluis' in het Oranjekanaal.
- 21 EC, 29 augustus 1952.
- 22 EC, 14 oktober 1953

Stolpersteine in Emmer-Compasuum en Emmen gelegd

In april 2011 werden in de gemeente Emmen de eerste tien Stolpersteine of struikelstenen gelegd. Dat gebeurde in de Hoofdstraat in Emmen en op twee plaatsen in Roswinkel. Deze stenen werden toen gelegd door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig.

Van hem is het idee om deze kleine monumentjes van beton en messing in het voetpad of de straat aan te brengen voor de huizen van toenmalige joodse bewoners, die tijdens de oorlog vanuit die huizen door de Duitsers waren weggevoerd en in een concentratiekamp zijn omgebracht. Op elke steen staat de naam, de geboortedatum en de datum en plaats waar hij of zij is omgekomen, gegraveerd. Hetzelfde gebeurt in diverse plaatsen in Nederland, maar ook in andere landen.

Vorig jaar werd dit vervolgd met het leggen van 41 stenen, nu in Nieuw-Amsterdam.

Op 17 april van dit jaar werd opnieuw een aantal gelegd: vier stenen in Emmer-Compasuum en 32 in Emmen. In Emmer-Compasuum gebeurde dit onder grote belangstelling aan het Westerdiep W.Z. Daarbij waren leerlingen van de hoogste klassen van alle basisscholen uit die plaats aanwezig. Vooraf was op die scholen aandacht besteed aan de betekenis van de Stolpersteine. Tijdens de bijeenkomst werden door een aantal leerlingen zelfgemaakte gedichten voorgelezen en ook werd samen een lied gezongen. Enkele jongens en meisjes mochten helpen bij het leggen van de stenen en er werden witte rozen gelegd. Er waren enkele sprekers onder wie Klaas Hoogenboezem van het comité Stolpersteine.

In loop van de dag werden in Emmen 32 stenen gelegd: aan de Hunenbaan, de Burg. Tijmesstraat, de Parallelweg, de Zonneweg, de Kapelstraat, de Molenstraat en de Julianastraat (tijdens de oorlog Sleutelstraat).

De laatste 48 Stolpersteine zullen op 26 juni en op 2 oktober gelegd worden. Volgend jaar zal ter afsluiting een boek, geschreven door Marcel Bulte, gepresenteerd worden over de vermoorde Joodse inwoners van onze gemeente.

De vier Stolpersteine die in Emmer-Compasuum ter nagedachtenis aan het gezin Leezer-Cohen werden geplaatst.

(Foto: Piet Naber)

Onbekende vondst bij Collectie Brands

Bij velen zal de naam Jans Brands niet onbekend zijn. Ruim zestig jaar lang verzamelde hij alles wat een ander niet (meer) had of gewoon datgene wat hij mooi of bijzonder vond. Hij haalde daarmee vele malen RTV Drenthe en de landelijke tv zenders. Bij hem geen 'Help mijn man heeft een hobby' of 'Mijn leven in puin'. Nee, over hem zou een uitzending gemaakt kunnen worden in de trant van 'Zo kan het ook'. Zijn verzamelwoede heeft er toe geleid dat aan de Herenstreek in Nieuw-Dordrecht een museum is gerealiseerd dat zijn naam draagt: 'De Collectie Brands'.

De collectie is zo omvangrijk dat een groot aantal vrijwilligers nog steeds bezig is met het inventariseren ervan. Ondergetekende, eveneens vrijwilliger bij de Collectie Brands, ontdekte enige tijd geleden 'een tasje in een tasje', waarin zich een in linnengoed bedekt boekje bevond in een vreemd schrift. Zelf denkt de verzamelaar dat het een reisbijbel is geweest. Aan één der bladzijden is een zeer fijn zijdeachtig 'kleedje'

bevestigd waarachter een zeer bijbels ogende tekening van Maria met kind staat afgebeeld.

Wie van de lezers der *Kroniek* herkent een dergelijk boekje? Welk volk had zo iets in gebruik? In welke taal is het boekje geschreven? Kortom, wie weet iets meer? U kunt uw reactie richten aan de redactie van de *Kroniek*.

Oranjabomen in de gemeente Emmen

Herinneringsbomen en de koninklijke familie

In deze bijdrage wordt geprobeerd in beeld te brengen waar in de gemeente Emmen oranjebomen hebben gestaan of nog aanwezig zijn. Ook willen wij graag inventariseren, waar de vele onlangs geplante herinneringsbomen ter gelegenheid van de inhuldiging van koning Willem-Alexander staan.

De speurtocht naar deze oranjebomen is een vervolg op een oproep begin februari van dit jaar in de minimanrubriek in het *Dagblad van het Noorden* (editie Zuidoost-Drenthe). In deze oproep werd aan de lezers gevraagd welke plek in het centrum van Emmen geschikt zou kunnen zijn voor een enkele maanden later mogelijk te planten koningslinde.

In een later stadium is aan de lezers van het blad gevraagd wie nog weet had waar in 1937 geplante oranjebomen in de buitendorpen van de gemeente Emmen hebben gestaan. Deze oranjebomen zijn toen geplant ter herinnering aan de huwelijksvoltrekking van prinses Juliana en prins Bernhard op donderdag 7 januari 1937.

Hierop kwamen verscheidene reacties. Dit moedigde de schrijver van dit artikel aan om verder onderzoek te gaan doen. Links en rechts werd geïnformeerd of iemand gegevens had. Soms met resultaat, soms ook niet. Ook werd in het Emmer gemeentearchief onderzoek gedaan. Hier bleek dat er geen lijst is met in het verleden geplante 'koninklijke' herinneringsbomen. Toch konden enige gegevens en lichte aanwijzingen worden gevonden van mogelijke oranjebomen.

Van het één komt het ander; de reacties in de minimanrubriek van lezers en inwoners van Emmen heeft mogelijk enige invloed gehad op de bestuurders in het gemeentehuis. Daarnaast kan het feit dat de nieuwe kanaalverbindingsschakel in de Veenvaartroute de naam Willem-Alexander-

kanaal zou krijgen een stimulans zijn geweest om het planten van Willem-Alexanderkoningslinden op genereuze wijze te steunen. Het grote aantal van 32 oranjebomen is dit jaar in Emmen geplant. Waarvan tien in de Emmer dorpen langs de Veenvaartroute. Half maart werd vanuit het gemeentehuis een circulaire rondgestuurd aan alle 35 Erkende Overleg Partners (EOP) in de gemeente, waarin het aanbod werd gedaan om elke EOP een koningslinde plus tekstbordje te leveren. Op dit aanbod zijn 31 EOP's ingegaan. En Erica kreeg een extra boom.

Ondertussen ging de speurtocht naar oude oranjebomen door. Zo werden o.a. kranten van eind 1936 en begin 1937 nagevlooid. Meer gegevens van bomen werden ontdekt. Uit de twee andere Zuidenveldgemeenten, Borger-Odoorn en Coevorden kwamen ook gegevens.¹ Toch moet niet worden uitgesloten dat de opsommingen nog niet geheel compleet zijn. Aanvullingen en verbeteringen zijn welkom.

Algemene gegevens over oranjebomen

Alvorens met de bomen en plekken oftewel boomstandplaatsen te beginnen, eerst enkele algemene opmerkingen.

Voor herinneringsbomen worden vaak lindes gebruikt. Volgens de *Emmer Courant* van 12 januari 1937 is de linde bij Germaanse volken altijd het symbool voor hoop en leven geweest. De krant vervolgt met: lindebloesem heeft genezende

*Wilhelminaspar in 1898 geplant voor het Kantongerechtsgebouw te Emmen. In 1910 is het Postkantoor (links op de foto) gebouwd.
(Collectie Henk Reinders)*

kracht.²

Een bepaald type lindeboom is de koningslinde. In Nederland wordt deze soort vaak gebruikt als er een inhuldigingsboom wordt geplant ter ere van een nieuwe koning of koningin. Zo'n inhuldigingsboom wordt ook wel 'koningsboom' genoemd. Omdat in Nederland de koningin of de koning niet wordt gekroond, maar ingehuldigd, kennen we hier geen kroningsbomen. Naast de veel gebruikte linde worden ook wel eens andere boomsoorten gebruikt.

Zo zijn in Zuidoost-Drenthe de twee oudst bekende inhuldigingsbomen een rode beuk en een spar. Beide Wilhelminabomen zijn geplant in 1898. In dat jaar werd Wilhelmina achttien jaar en werd ze volwassen verklaard. Nu kon zij de taken overnemen van haar moeder en regentes, koningin Emma. De zeer hoge en meer dan een meter dikke rode Wilhelminabeuk staat nog steeds voor de kerk in Sleen. Een rode of bruine beuk straalt

*Wilhelminalinde uit 1880 met twee etages. Deze staat in het centrum van Borger, midden op het minibrinkje in de noordelijk afslag naar de Koesteeg.
(Foto: Ineke Arends)*

rijkdom en voornaamheid uit. De Wilhelminaspar heeft in het dorp Emmen gestaan, ongeveer voor het oude Postkantoor en het oude Kantongerechtsgebouw. Een spar heeft als voordeel ten opzichte van een loofhoutboom dat deze zich uitstekend leent om te worden versierd. Over de Emmer Wilhelminaspar verderop meer. Ook eiken zijn als oranjeboom geplant. Borger-Odoorn heeft twee Beatrixeiken.

Ter gelegenheid van de geboorte van een lid van het koningshuis worden ook wel herinneringsbomen geplant. Hiervan zijn in de gemeente Emmen alleen de Amaliabomen in Klazienaveen en Nieuw-Schoonebeek bekend.

Een bijzondere geboortebom is in het dorp Borger te vinden. Deze Wilhelminalinde uit 1880, geplant ter gelegenheid van de geboorte van prinses Wilhelmina, en staat midden op het minibrinkje in de noordelijke afslag naar de Koesteeg. De linde is gesnoeid in twee etages, of anders gezegd, in twee verdiepingen. Die verbeelden de burgerij en de geestelijkheid. Deze linde in

Borger is de oudst bekende oranjeboom in onze regio. Er zijn in Nederland ook herinneringsbomen met drie etages. De derde etage verbeeldt dan de adel. In Borger, ooit onderdeel van de 'Olde Landschap' met zijn vrije boeren, konden ze Wilhelmina dus wel vereren zonder de steun van de adel.

Een geboortedag lang geleden kan ook aanleiding zijn voor een herinneringsboom. In 1533 is Willem van Oranje geboren. 400 jaar later, in 1933, zijn Willem de Zwijgerbomen geplant in (Oud-) Schoonebeek. Voor zover bekend niet in andere plaatsen in Zuidoost-Drenthe.

Een huwelijk kan ook aanleiding zijn om een oranjeboom te planten. In de gemeente Emmen zijn alleen huwelijksbomen bekend uit het jaar 1937. In 1988, nog voor de gemeentelijke herindeling, zijn in Zuidoost-Drenthe verscheidene Beatrixlindes geplant. Vaak één per gemeente. Emmen heeft er minstens twee, namelijk in Roswinkel en in Zuidbarge. Toen, in 1988, zag de koningin Sarah. Ze werd 50 jaar. Trouwens in het Heerbreeuws betekent Sarah: vorstin. In de voormalige gemeente Schoonebeek is in dat jaar ook een Beatrixboom geplant.

Wat nog aanwezige oranjebomen betreft is Roswinkel in de gemeente Emmen koploper en spant van alle Emmer dorpen op dat gebied de kroon

met bomen uit 1937, 1988 en 2013. Op de tweede plaats komen met twee exemplaren Emmer-Compascuum (1937 en 2013), Erica (tweemaal in 2013), Klazienaveen (2004-2013), Nieuw-Schoonebeek (2003 en 2013), Nieuw-Weerdinge (1973 en 2013), Schoonebeek (2003, 2004 en 2013) en Zuidbarge (1988 en 2013). De rest volgt in het grote peloton met één boom, allemaal geplant in 2013. In totaal staan in de gemeente Emmen nog (minstens) zes oudere oranjelindes (plus twee in 2003 en 2004) in volle pracht te pronken. Door de 32 nieuwe koningslindes is het aantal oranjebomen in Emmen vervijfvoudigd.

De oranjegezindheid onder de Nederlandse bevolking zal in een groot deel van de 19de eeuw niet al te groot zijn geweest. Er was nog geen algemeen kiesrecht, het volk had weinig in de melk te brokken. De gewone mensen stonden ver af van de Oranjes en onder de Oranjes bevonden zich enkele 'vreemde vogels'.

Koningin-moeder Emma heeft door haar bekwaam p.r. de Oranjes goed in de markt gezet. Zij trok door het land op werkbezoeken. Haar charmeoffensief vanaf het laatste deel van de 19de eeuw heeft haarzelf en Wilhelmina bij het volk geliefd gemaakt. Koningin Emma is van groot belang geweest voor de populariteit van de Oranjes. Van overheidswege werd aan natiebouwen gedaan. De oorspronkelijke Zeven Verenigde Provinciën werden aaneengesmeed tot één staat met één volk.

De moeilijke jaren tussen de beide wereldoorlogen waren een goede voedingsbodem voor saamhorigheid en samenwerking. In crisistijd kruipt men bij elkaar en voelt zich meer één. Van dit gegeven zal zijn gebruik gemaakt. Denk aan de toen gangbare leuze: 'Koopt Nederlandse waar, dan helpen wij elkaar'. Nederland kreeg ons huidige volkslied, waarin Willem van Oranje een belangrijke rol speelt. Het nationale gevoel werd versterkt. Juliana's huwelijk kwam goed uit. Het leidde de aandacht enigszins af van de vele dagelijkse problemen. Mogelijk heeft de regering hierop ingespeeld door te bevorderen dat schoolkinderen van alle gezindten eensgezind en met elkaar op (extra) veel plekken huwelijkslindes gingen planten.

Koningin Emma

Het lijkt erop dat oorspronkelijk meestal alleen in de hoofdplaatsen van gemeenten oranjeboomen werden geplant. In 1937 werden er in Emmen (minstens) negen lindes in evenzo vele dorpen door grote groepen schoolkinderen in de grond gezet. Een trendbreuk? In Emmen zijn na 1937 pas weer in 2013 grote aantallen oranjeboomen geplant.

Opvallend is ook dat in de map in het gemeentearchief van Emmen met gegevens over het prinselijk huwelijk in 1937 vele folders zitten van allerhande bedrijven die hun diensten aanboden. De commercie wierp zich in de heersende crisistijd op de festiviteiten rond het huwelijk.

Voor 1988 is bekend dat de landelijk overkoepelende Confederatie van Oranjeverenigingen in samenwerking met o.a. de Bond van Boomkwekers aan alle gemeenten een brief heeft gestuurd over het planten van Beatrixbomen t.g.v. haar 50ste verjaardag. Bij alle bomen kwamen gelijke ronde bruine bordjes te staan. Een vijftigste verjaardag is geen gangbare aanleiding voor een herinneringsboom. De Confederatie heeft met haar landelijke oproep gezorgd voor een grote aanvulling aan Beatrixbomen ten opzichte van de in 1980 geplante Beatrixbomen bij haar (rumoerige) inhuldiging. En de boomkwekers kwamen zo af van de nog op voorraad staande niet afgenomen Beatrix-inhuldigingsbomen. Voor zover bekend is toen in Zuidoost-Drenthe alleen in Sleen één inhuldigingsboom geplant. Het vele planten in 1937 zou ook wel eens door een centrale aansturing kunnen zijn bevorderd.

Zonder de jaargangen 1937 en 1988 blijft er maar een beperkt aantal oude oranjeboomen over in de Zuidenveldgemeenten. In Emmen maar drie, namelijk die in Nieuw-Weerdinge uit 1973 en die in Klazienaveen en Nieuw-Schoonebeek uit 2003 en 2004. Zeker in Emmen zijn niet consequent oranjeboomen aangeplant. Er kan in de grootste gemeente van het Zuidenveld hooguit worden gesproken van een zeer jonge traditie om bij oranje feestelijkheden 'koninklijke' herinneringsbomen te planten.

Dat geldt niet voor de in Coevorden opgegangene voormalige gemeente Sleen. Sinds 1898 is steeds bij een wisseling van de 'koningswacht' in het hoofddorp een inhuldigingsboom geplant. Alle

vier bomen staan nog fier op hun plek. Uit 1898 de voormelde forse 'vorstelijke' rode beuk voor de toren van de kerk in Sleen. Daarna werd op het gazon ten oosten van het in 1938 gebouwde (oude) gemeentehuis geplant. In 1948 weer een rode beuk als Julianaboom, in 1980 een koningslinde als Beatrixboom en recent in 2013 de Willem-Alexanderlindeboom.

De oranjeboomen in de gemeente Emmen

1898. Emmen. De oudst bekende oranjeboom is de Wilhelminaspar die in 1898 is geplant voor het Kantongerechtsgebouw. De boom stond vrij dicht op de weg, ongeveer op de plek waar nu de noordelijkste van de drie 'parasols' staat. Later is in 1910 ten noorden van het Kantongerecht het Postkantoor gebouwd. De boom stond in de noordwestelijke tip van het perceel behorend bij het Kantongerechtsgebouw. Deze perceelstip liep deels (schuin) voor het Postkantoor langs (zie foto blz. 17).

Uit verhalen van verscheidene mensen komt naar voren dat deze Wilhelminaboom op 31 augustus, de verjaardag van de koningin, feestelijk was versierd met onder andere grote, verlichte oranje bollen. De versierde spar maakte dan veel indruk op kinderen. Jans Brands wordt nu nog lyrisch als hij terugdenkt aan koninginndag in zijn kindertijd en de prachtig opgetuigde sparrenboom weer voor zich ziet. In de jaren vijftig stond deze boom er nog.

In de *Emmer Courant* van 31 december 1936, dat is een week voor de huwelijksvoltrekking van prinses Juliana met prins Bernhard, is het volgende te lezen: *'De groote spar naast het gebouw van het gemeentehuis is tot een boom vol oranje appelen getransformeerd, die het vooral naast het helle licht langs de gevels [van het gemeentehuis] uitnemend doet. Op soortgelijke manier is de Wilhelmina-den [!] in het plantsoen voor het kantongerechtsgebouw getooid.'* Voor de goede orde: een Drent spreekt van een den als hij het over een spar heeft. Een aantal dagen later wordt de boom bij het gemeentehuis een oranjeboom genoemd, mogelijk naar de in de boom aanwezige 'oranje appelen'. Of het een echte herinneringsboom is, is niet duidelijk, omdat het plantjaar niet bekend is. Deze boom is niet meer aanwezig.

OUD-SCHOONEBEEK.

Vrijdag werden door leerlingen der beide scholen — openbare en bijzondere — twee boomen geplant ter herdenking van den 400sten geboortedag van Willem van Oranje. Bij deze plechtigheid waren, behalve de burgemeester en belangstellenden, tegenwoordig de Commissaris der Koningin onzer provincie, dr. R. H. baron de Vos van Steenwijk, met zijne echtgenoot. Des voormiddags c.a. 11 uur trok de kinderstoet met het onderwijzend personeel, getooid met oranje en vlaggen, in optocht van de beide scholen, eerst naar het Westelijk kruispunt der Norbruislaan (middendorp). Hier werd door kinderen der 1ste klas van de openb. school — allen meisjes — een lindeboom geplant. De burgemeester nam hierbij het woord, memoreerende, dat deze linde herinnerde aan het bekende historische feit, dat Vader Willem onder een linde te Heidelberg de plechtige belofte deed, om de verdrukte Nederlanden hulp te bieden tegen Alva's en Spaansche dwingelandij, tevens wijzende op 's Prinsen verdraagzaamheid, die tot navolging wekt. Daarna ging de optocht verder tot de Westelijke driesprong der „Dr. De Vos van Steenwijklaan” (Oosteinde), waar de tweede linde geplant werd. Dit geschiedde door jongens, leerlingen der 1ste klasse van de bijzondere school. De Commissaris voerde daar het woord, hierbij o.a. kortelijk herinnerend aan Prins Willem's kracht in tegenspoed, die ontleenende aan zijn „verbond met den Potentaat der Potentaten”. Na het zingen van twee coupletten van ons Wilhelmus en een „leve” en „driewerf hoera” op H. M. de Koningin, den Commissaris en den burgemeester, ging hier de stoet uiteen. Van de beide boomplantingen werden foto's genomen. Na den middag kwamen de kinderen in beide scholen feestelijk bijeen, waar ze op versnaperingen werden onthaald en voorts den tijd werd doorgebracht met het doen van verschillende spelen, enz. Ten slotte ontving ieder kind een cadeautje en elk gezin een portret van Willem van Oranje.

De Willem de Zwijgerlinde in Schoonebeek voor de herplant in ongeveer de jaren '70
(Collectie Jan Lamberts)

1933. In 1933 is het 400 jaar geleden dat Willem van Oranje is geboren. Zijn geboortedag is 24 april 1533. De bijnaam van onze vader des vaderlands is Willem de Zwijger.

Schoonebeek. Op 9 mei 1933 zijn in Schoonebeek twee Willem de Zwijgerbomen geplant. Die op de hoek van Middendorp en Norbruislaan is na een latere verplanting doodgegaan. De huidige linde op de T-kruising van Oostersebos (in 1933 genaamd de Vos van Steenwijklaan) en Prinsenhofweg is een jonger exemplaar. De in 1933 geplante boom is omstreeks de jaren '70 doodgegaan en vervangen door de huidige.

De *Emmer Courant* maakt geen melding van het planten van één of meer Willem de Zwijgerbomen in de oude gemeente Emmen. Wel werden allerhande festiviteiten georganiseerd. Daarbij waren vaak (zeer) veel schoolkinderen aanwezig. In Emmer-Compascuum zelfs 1.400 van de scholen uit Emmer-Compascuum, Emmer-Erfscheidenveen en Munsterseveld.

1937. Op donderdag 7 januari 1937 treden prinses Juliana en prins Bernhard in het huwelijk. Van negen dorpen in de gemeente Emmen zijn gegevens dat er in dat jaar een huwelijksboom is geplant. Voor zover bekend waren dat alle lindes. Voor aanvang van het planten werd het 'Prinsessielied' gezongen door de schooljeugd van de scholen uit de omgeving van elk van de negen dorpen. Daarna werd door een beperkt aantal kinderen de huwelijkslinde geplant. Het gemeentebestuur zorgde ervoor dat om de stam een zeshoekig metalen hek werd geplaatst. In het hek waren enkele keren de oranje opgeschilderde letters J en B verwerkt en even zovele met zonnestralen omkranste zonnen.³

Bericht uit de Emmer Courant van 9 mei 1933 over het planten van twee Willem de Zwijgerlindes in Oud-Schoonebeek.

In de *Emmer Courant* wordt verslag gedaan van de festiviteiten in de Emmer dorpen in verband met het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard. Van het dorp Emmen zelfs zeer uitvoerig.

Voor heel de gemeente maakte de pastoor van Zwartemeer, H.C. Bruggeman, de tekst en de muziek van het prinsesselijk. De tekst luidt als het volgt:

*Neerland laat uw klokken luiden,
Zing uw hoogste lied nu uit.
Slaat uw stoutste feestaccorden,
Jubelt om de koningsbruid.
Dat nog lang gaan hand in hand,
Prins, prinses en Nederland.
Dat nog lang gaan hand in hand,
Prins, prinses en Nederland.*

*Want gezeten in de zonne
Van haar blijde huwelijksdag.
De gelukszon, die te stralen
Door de liefde alleen vermag.*

*Emmen groet U, koningsdochter
Blijvend is gelegd de band
Met Uw prins, beminde Uws harten,
Trots nu ook van Nederland.*

*Blijde bruidsdag, blijde morgen,
Nu 't onzeekre een einde nam;
Dra dan groeie en weer bloeie
D' eeuwenoude Oranjestam.*

Barger-Compascuum. Koos Hettinga weet zich nog te herinneren dat in zijn kinderjaren er in het centrum van Barger-Compascuum een huwelijksboom uit 1937 stond. De oranjeboom met hek bevond zich op de hoek van het Verlengde Oosterdiep O.Z. en de Postweg. In het hek waren zonnen met zonnestalen verwerkt en met oranje verf opgeschilderde letters J en B. Boom en hek zijn niet meer aanwezig.

Emmen. Op vrijdag 8 januari 1937 werd in de *Emmer Courant* verslag gedaan van de plaatselijke viering op donderdag van het prinselijk huwelijk. Met veel omhaal van woorden wordt

in lange zinnen beschreven wat er allemaal is gedaan en gebeurd in Emmen-dorp. Het januariweer was wat minder goed. Zo vermeldt de krant dat '*Emmens medeleven met het groote gebeuren van gisteren in Den Haag op verschillende manieren welsprekend tot uiting is gebracht. Over de buitengewoon fraaie versiering en verlichting van het dorp is in vorige nummers reeds geschreven. Sedert dien hebben ons allerlei informaties bereikt van elders, waaruit wel blijkt dat er weinig dorpen zijn geweest, welke bewoners er zoozeer in slaagden een waarlijk feestelijke aankleding te verkrijgen en iedere vreemdeling, die deze dagen des avonds hier verbleef, was vol lof, om niet te zeggen beduusd over de manier, waarop we ons hier uitsloofden. En gisteravond werd, vooral doordat verschillende particulieren toen nog iets extra's deden aan verlichting, het voorafgaande nog werd overtroffen, zoodat met recht het zooveel door de radio gehoorde woord 'sprookjesachtig' mag worden gezegd, om het aanzien van straten en gebouwen te karakteriseren.*' Enz. enz.

Op de huwelijksdag luidden van elf tot twaalf uur de torenklokken. Toen in den Haag de groote plechtigheid voorbij was, kwamen om ruim 14.00 uur velen met de oudste schoolklassen van de acht lagere scholen uit het kerkdorp Emmen bij het Kantongerechtsgebouw bijeen om in optocht naar het brinkje in het Noordeinde te gaan, waar de oranjeboom geplant zou worden. Op de brink gekomen, werd door de kinderen het '*Prinsesselijk*' gezongen onder leiding van S. Dijkstra, '*hoofd der School I*' in Emmen, waarna acht meisjes en acht jongens, van elke school één meisje en één jongen, de lindeboom plantten, geholpen door boswachter R. Hemminga.

Deze acht lagere scholen, vijf openbare en drie bijzondere, stonden in de dorpen Zuidbarge (1+1), Noordbarge (2+1), Emmen (1+1) en Weerdinge (1+0). Deze dorpen vallen samen met Angelslo, Den Oever en Westenesch onder het kerkdorp Emmen of zoals heel vroeger vaak werd vermeld: 'vallen onder de clockeslag van Emmen'. Symbolisch reikte het geluid van de torenklok(ken) tot in het gebied van de hiervoor genoemde dorpen.

Midden op het vroegere brinkje aan het westeinde

Openbare ULO-school aan de Runde in Emmer-Compascuum rond 1940. (Collectie Roelof Boelens)

van de Weerdingerstraat, ter hoogte van de huidige verkeerslichten in het Noordeind, is in 1937 de huwelijkslinde geplant. Om de boom werd een metalen hek geplaatst met daarop de oranje letters J en B en door zonnestralen omkranste zonnen. Direct ten zuiden van deze kleine brink lag toen de grotere Paardenmarktbrink. Op deze brink werden de paardenmarkten gehouden. Het zuidelijk deel van de Paardenmarktbrink heeft nu de naam Noorderplein.

Na de Tweede Wereldoorlog stond het hek met de letters en zonnen weer om de huwelijkslinde. Boom en hek zullen in de vijftiger of zestiger jaren zijn verwijderd.

Emmer-Compascuum. In de *Emmer Courant* van 12 januari 1937 staat te lezen dat in Emmer-Compascuum op vrijdagmorgen om 11.00 uur op het plein van de openbare ULO-school een herin-

Uitvergroting van foto boven aan de bladzijde (ULO-school te Emmer-Compascuum). Hierop is (uiterst links) de huwelijkslinde uit 1937 met het hek rond de stam te zien. (Collectie Roelof Boelens)

EMMERCOMPASCUUM,

Vrijdagmorgen werd bij de Uloschool alhier een herinneringslinde gepoot, uitgaande van het nationale Oranje-comité. Van elke school was het hoofd met eenige leerlingen aanwezig. Door het hoofd der openbare school II, de heer G. H. ter Veer, werd het herdenkingswoord gesproken. Het hoofd der Uloschool, de heer Liefhebber, sprak waardeerende woorden tot het Oranjecomité.

*Ruim 75 jaar later genomen foto van ongeveer dezelfde plek als de foto boven aan de bladzijde
(Foto Henk Reinders)*

*De huwelijksboom uit 1937 met hek
aan de Plantsoenstraat in Erica
(Collectie Jacco Pranger)*

neringslinde is geplant. Van verschillende scholen was het hoofd met eenige leerlingen aangekomen. Door één van de sprekers wordt erop gewezen dat het planten van dezen boom is als symbool van de verbondenheid der jeugd aan het Oranjerhuis. Na een driewerf 'hoera' werd het Wilhelmus gezongen.

Om de boom stond het zeskantige hek met de letters J en B en de zonnen met zonnestrallen. Op de uitvergroting van de oude foto is het hek goed te zien en de boom naast de linde heeft kastanjeblad. Deze huwelijkslinde uit 1937 staat er nog steeds. In plaats van een hek om de boom is er nu een zitbank rond de stam. De twee iets oudere kastanjes naast de huwelijkslinde staan er ook nog steeds. De kastanjes zijn nu veel dikker dan de linde. De ULO-school is vervangen door een nieuwe basisschool. Deze staat op de hoek van de Runde ZZ. met de Berkenlaan.

Erica. De huwelijksboom is geplant op een groot open terrein aan de Plantsoenstraat in Erica. Om de stam stond het gebruikelijke hek. Boom en hek zijn niet meer aanwezig.

Klazienaveen. Op 7 januari 1937 schrijft de *Emmer Courant* [verslag is woensdag gemaakt]: *Duizenden wimpels wapperen reeds geruime tijd door heel de plaats. De palen waartussen deze*

geplaatst zijn, worden door omwonenden in het groen gestoken, waardoor als het ware boog aan boog ontstond. Midden in het dorp, aan beide zijden van het kanaal, is een prachtige houten boog geplaatst met opschriften betrekking hebbende op het prinselijk paar. Verschillende bewoners tooien hun huizen met groen en lichtjes, de vlaggen wapperen en er komen mogelijk schijnwerpers. Donderdag om 9.00 uur opstelling en daarna optocht van de kinderen der acht deelnemende scholen uit Klazienaveen en omgeving. Om 11.00 uur planting herinneringsboom met samenzang der kinderen op het terrein van de Openbare Lagere School. Van 15.00 tot 16.00 uur zang van enkele koren op het terrein van de O.L.S. Om 19.30 uur fakkeloptocht.

Om de stam van de oranjeboom is een hek geplaatst. Er is geen foto beschikbaar. Boom en hek zijn niet meer aanwezig.

De Maten. Deze plaats behoorde in 1937 nog bij de gemeente Emmen. In De Maten is de huwelijkslindeboom geplant midden op de driesprong, genoemd: De Driehoek. Hier komen de wegen samen uit Ter Apel, uit Barnflair en de oude (nu afgesloten) weg uit Roswinkel. Om de stam staat nog steeds een hek met de oranje letters J en B en zonnen omkranst met zonnestrallen. De huidige boom is een beuk. Volgens verkregen informatie zijn de letters J en B in de oorlogsjaren verwijderd geweest en is de linde in de vijftiger jaren vervangen door deze beuk. Of de originele letters zijn teruggeplaatst, is niet duidelijk.

*Op de driehoek in De Maten: hek uit 1937 en beuk uit ca. 1955.
(Foto Henk Reinders)*

Nieuw-Weerdinge. Op 5 januari 1937 schrijft de Emmer Courant: 'Zeven bruggen over het Hoofdkanaal worden versierd. Ingezetenen zullen hun gevels versieren en gaan vlaggen. 's Middags om 14.30 uur zal de Oranjeboom worden geplant voor het café Scholten [dat is bij het Tweede Kruisdiep], waarbij aanwezig zullen zijn alle hoofden der scholen met een vijftal leerlingen uit de hoogste klassen. Direct daarna wordt de lichtstoet, waaraan naar verwacht 400 á 500 jonge mensen zullen deelnemen, opgesteld.

's Avonds wordt in de Gereformeerde Kerk een bijeenkomst gehouden met als feestredenaar mr. J.L. Bouma uit Emmen [is de burgemeester van Emmen]. Medewerkenden zijn vier zangverenigingen, het dubbel mannenkwartet, het muziekcorps en een twaalfstal jonge dames die een lintenspel geven.

Eén van de Nieuw-Weerdinger planters uit 1937 is de nu negentigjarige Jacob Dragstra. Jacob woont dan aan de Pottendijk en is leerling van de school in Siepelveen. Samen met schoolkinderen van de lagere scholen uit Nieuw-Weerdinge en omgeving hebben ze de plantklus geklaard. Alle aanwezige kinderen kregen een speldje. Jacobs schoolhoofd, meester Venekant, heeft zijn leerlingen met zijn eigen auto naar de plantplek gebracht.

Pas de tweede linde slaat goed aan. Bij reconstructiewerkzaamheden in 1972 is de huwelijkslinde verwijderd en het hek opgeborgen. Een jaar later was het hek onvindbaar. Er is geen foto beschikbaar.

Roswinkel. De huwelijkslinde in Roswinkel staat in de zuidwestberm van de Roswinkelerstraat ter hoogte van het ter plaatse gedempte Roswinkelerkanaal. Er is nooit een metalen hek geweest. Dicht op de stam van de boom is van veldkeien

*Roswinkel, huwelijkslinde uit 1937 met keienbank in plaats van hek. De gebroken 'Oranjebank' is in 1977 verwijderd.
(Collectie Plaatselijk Belang Roswinkel)*

Rechts: Roswinkel, bevrijdingslinde uit 1995 en vernieuwde bank met opschrift: 'Oranjobank 1937-1977 en herbouwd in 1995'. (Foto: Henk Reinders)

een zitbank gemetseld. Pas de derde boom is goed aangeslagen en tot wasdom gekomen. Deze linde groeide goed en werd dikker. De dorpsbewoners gebruikten de boom ook als mededelingenboom/bord. Vele boodschappen zijn met punaises opgeprikt aan de bast of met kopspijkers vastgenageld. Als een ware fakir heeft de huwelijkslinde deze pijnigingen doorstaan. De boom werd steeds dikker en daar kon de gemetselde keienbank niet tegen. De 'Oranjobank' scheurde uiteen. In 1977 werden de brokstukken opgeruimd. De boom is nog aanwezig. Er is nooit een hek geweest. Later, in 1995 en dus 50 jaar na de bevrijding, is ongeveer zeven meter zuidwestelijker een bevrijdingslinde geplant. Hieromheen werd een nieuwe 'Oranjobank' van keien gemetseld, nu met meer ruimte rond de stam. Door de Roswinkelaars is toen gebruik gemaakt van een oud recht van de marke van Roswinkel. Men heeft de keien voor de bank opgehaald uit (de marke van) Weerdinge.

Zwartemeer. Ook in Zwartemeer is een huwelijkslinde geplant. Volgens Henk Top stond de linde bij de Openbare Lagere School. Boom en hek zijn niet meer aanwezig.

1973. *Nieuw-Weerdinge.* In 1973 is Juliana 25 jaar koningin. Ter gelegenheid van haar 25-jarig ambtsjubileum is een Julianalinde geplant op het gedempte Weerdingerkanaal bij de 'monding' van het Tweede Kruisdiep. Dat is dichtbij de oude plantplek uit 1937. De zilveren jubileumboom komt in de plaats van de in 1972 opgeruimde huwelijkslinde uit 1937. Omdat het hek uit 1937 zoek is geraakt, is er een nieuw zeshoekig metaalen hek gekomen met de letters J en B, de jaartallen 1948 en 1973 en boven het getal 25 een kroon. Boom en hek zijn nog aanwezig.

1988. *Roswinkel.* De oranjeboom uit 1988 is geplant ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van koningin Beatrix en staat voor het Dorpshuis aan de straat met de naam Stad. De straat Stad ligt in het verlengde van het Roswinkelerkanaal. De boom is nog aanwezig.

Midden: De huwelijkslinde bij de Openbare Lagere School in Zwartemeer (Collectie Roelof Boelens)

Onder: De zilveren jubileumlinde en hek uit 1973 in Nieuw-Weerdinge (Foto Henk Reinders)

*Beatrixlinde uit 1988 voor het Dorps-
huis aan de straat Stad in Roswinkel.
(Foto Henk Reinders)*

*Beatrixlinde uit 1988 ten noorden van
de Nederlands Hervormde Kerk in
Schoonebeek (Foto Arjen Elbert)*

Schoonebeek. Schoonebeek behoorde in 1988 nog niet tot de gemeente Emmen. Maar er is in dat jaar wel een Beatrixboom geplant ten noorden van de Nederlands Hervormde Kerk in Schoonebeek. De boom is nog aanwezig.

Zuidbarge. De in Zuidbarge geplante Beatrixboom staat op de zuidpunt van de brink in het centrum van het dorp. Op het bordje naast de boom staat: Beatrixboom, geplant ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van Hare Majesteit de Koningin, 31 januari 1988.

2003 en 2004. Ter gelegenheid van de geboorte van prinses Amalia op 7 december 2003 zijn er tot in het voorjaar van 2004 bomen in Klazienaveen, Nieuw-Schoonebeek en wellicht andere dorpen geplant.

Klazienaveen. Op 7 april 2004 is aan het Van Echtenskanaal een Amaliaboom geplant. Het is niet bekend of de boom nog aanwezig is.

Nieuw-Schoonebeek. Een Amaliaboom is in 2003 of 2004 op het multifunctioneel sportveld bij het Ellenbos(ch) geplant. Het aanliggende plein heet sinds 2013 het Jo Heijnenplein. De boom is nog aanwezig.

2013. In 2013 is in veel dorpen en woonwijken in de gemeente Emmen een koningslinde geplant. In totaal 32. Hiermee zou Emmen dat jaar wel eens koploper onder de gemeenten kunnen zijn. Dat bij elke boom een paal en een bordje met tekst is geplaatst, is een goede zaak. Zo kan men (later) lezen ter gelegenheid waarvan de boom is geplant en wordt mogelijk ook voorkomen dat herinneringsbomen 'zoekraken' of onnodig worden verwijderd bij een dunnings- of kaalslagactie, want zolang een boom een doorsnede heeft van minder dan 30 cm, is hij zijn leven niet zeker.

De negen dorpen waarvoor een ster staat, hebben een Willem-Alexanderlinde en liggen daarenboven ook aan de Veenvaartroute. Onderdeel van

deze route is het dwars door de Hondsrughoogte gegraven nieuwe Koning Willem-Alexanderkanaal. Dit nieuwe kanaal loopt ongeveer van Oranjedorp via Nieuw-Dordrecht en Klazienaveen naar Klazienaveen-Noord. Deze vier dorpen staan op onderstaande lijst met ster. Ter completering zou in de herfst van 2013 aan elk einde van het Koning Willem-Alexanderkanaal nog een koningslinde kunnen worden geplant.

In het dorp Erica is bij de Willem Alexander-school, een basisschool, een extra koningslinde geplant, omdat deze school in de gemeente Emmen de enige school is met de naam van de nieuwe koning.

Hieronder worden de in 2013 geplante koningslindes per dorp of wijk aangegeven met de plantplek (zoals door de gemeente is omschreven). De lijst is als het volgt:

- * *Barger-Compascuum:* *Bij de visvijver.*
- * *Barger-Oosterveen:* *Park de Weidewaard tussen ijsbaan en paasvuurplek.*
- * *Emmer-Compascuum:* *Bij Stadspark achter bord Stadspark, nabij Kijlweg 9.*
- * *Emmen:*
 - Bargeres:* *Groenzone oost bij fietspad.*
 - Bargermeer-Meerveld:* *Naast het spoor aan zuidkant van de Dordsestraat*
 - Delftlanden:* *Rotonde Oude Delft/Kloostertuin.*
 - Emmen-centrum:* *Tuin gemeentehuis aan de Markt.*
 - Emmerhout:* *Bij Waterspeelplaats en multifunctioneel (MFS) sportveld.*
 - Emmermeer:* *Bij multifunctioneel sportveld in het Haagjespark.*
 - Noordbarge:* *Hoek Nw. Amsterdamsestraat/Ermerweg bij Grimmebosje.*
 - Rietlanden:* *Tegenover spaanshuisje bij Kleine Rietplas.*
 - Westenesch:* *Bij het haventje Westennesscherstr./Melkweg.*
 - Park Sandur:* *Rotonde Toermalijndreef/Carneool- en Aquamarijndreef.*
 - Zuidbarge:* *Bij het Dorpshuis.*
 - Emmer-Erfschiedenveen:* *Groenstrook t/o perceel Kanaal A/ hoek Middenweg.*
 - Emmerschans:* *Nabij rotonde Emmerschans in Rondweg.*
- * *Erica:* *Langs fietspad van de Kalffstraat naar de Zende.*
- * *Erica:* *Bij de Willem Alexanderschool aan de Kalffstraat.*
- * *Klazienaveen:* *Ten noorden van de Ovonde.*
- * *Klazienaveen-Noord:* *Bij nieuw stukje kanaal t.h.v. Willem Albertsvaart nr. 7.*
- * *Loeksham/Ermerveen:* *Oude Wilhelmsweg bij spoorwegovergang.*
- * *Nieuw-Amsterdam/Veenoord:* *Vaart noordzijde bij de molen.*
- * *Nieuw-Dordrecht:* *Op het zogenaamde NAM-bosje nabij MFS.*
- * *Nieuw-Schoonebeek:* *Bij het multifunctioneel sportveld (MFS).*
- * *Nieuw-Weerdinge:* *Kruising Tramwijk/ Weedingerkanaal bij de klok. Na een tip van de Hist. Ver. Z/O-Dr. heeft de nu 90-jarige Jacob Dragstra net als in 1937 weer meegeholpen om een oranjeboom in Nieuw Weerdinge te planten.*
- * *Oranjedorp:* *Bij het (MFS).*
- * *Roswinkel:* *Aan westkant van gedempte stuk Roswinkelerkanaal.*
- * *Schoonebeek:* *Kruising Julianalaan en Beatrixlaan.*
- * *Weerdinge:* *Hoek Holtstraat en Duurkampenweg.*
- * *Weiteveen:* *Hoek Dordseweg en Zuidersloot.*
- * *Zandpol:* *Bij het MFS t.h.v. Stuifzandlaan 7.*
- * *Zwartemeer:* *Nabij kinderboerderij t.h.v. Dorpshuiswijk zz 3.*

Dank

Vele mensen hebben inlichtingen verstrekt of tips gegeven. Allen hartelijk bedankt voor de medewerking en speciaal dank aan: André Lambers, Arjan Elbert, Bert Hemel, Chris Reinders, Harm Joling (Rosw.), Henk Reinders, Herman Platzer, Herman Schulte, Jan Lamberts, Lubbe Kroeze, Miniman, Peter Kraan, Piet Naber, Sis Hoek-Beugeling, Tineke Hutten en Roelof Boelens.

Noten

- 1 *De gegevens kwamen van: Berend Eggens, Geert Buls, Ger Kleis, Harm Jan Lesschen en Ineke Arends. De volgende oranjeboomen zijn doorgegeven: In de gemeente Borger-Odoorn staan in Borger de Wilhelminalinde uit 1880, in Buinen een verlovingsboom uit 1936, tussen Exloo en Buinen een Beatrixeik uit 1938 en in Exloo een Beatrixeik uit 1988.*
- 2 *In de Emmer Courant van 09-05-1933 staat dat Willem van Oranje onder een linde de belofte deed om de verdrukte Nederlanders hulp te bieden tegen de Spaanse dwingelandij. Zie krantenbericht blz. 20.*
- 3 *In de jaren '40-'45 vond de bezetter het niet zo'n goed idee dat op de hekken deze letters van leden van het koningshuis stonden. Ze moesten worden verwijderd. Mogelijk zijn toen hele hekken afgevoerd en later verloren gegaan.*

Open Monumentendag

Op zaterdag 14 september 2013 is het Open Monumentendag. Het thema dit jaar is 'Macht en Pracht'. De verschillende soorten macht hebben voor ons nog steeds omringende pracht gezorgd. Het Lokaal Comité Open Monumentendag Emmen is druk bezig met de voorbereidingen van de Open Monumentendag. Dit jaar vinden de kernactiviteiten in Roswinkel, Nieuw-Amsterdam/Veenoord en het centrum van Emmen plaats.

De Werkgroep Historisch Roswinkel is bezig met de openstelling van bijzondere panden. Ze denken eveneens aan een fietsroute, waarin ook deze panden zijn opgenomen. Het Dorpsarchief Nieuw-Amsterdam/Veenoord zet zich in voor activiteiten in de driehoek Van Gogh huis, de naastgelegen monumentale vervenerstuin en de molen met dorpsarchief, waaronder een tentoonstelling.

In het centrum van Emmen staat de HV Zuidoost-Drenthe in een kraam bij de kerk tijdens de opening van het culturele seizoen. We zijn ook bezig met de organisatie van een wandeling naar de Kapelkerk, de oude begraafplaats, de Synagoge en de Zuiderkerk. Het is mogelijk dat deze wandeling een dag later op 15 september plaatsvindt. Bij al deze activiteiten zal volop aandacht worden besteed aan de macht en pracht in Zuidoost-Drenthe.

Zomaar een gebeurtenis tijdens WOII

In de middag van 10 december 1943 omstreeks 14.15 uur stortte een tweemotorige bommenwerper van de Engelse luchtmacht neer op een perceel bouwland, gelegen ten noorden van het Van Echtskanaal. Tegenwoordig is dit het gebied gelegen tussen de Zuiderkeerkring en Neptunusbaan. De oorzaak is niet bekend geworden.

Het vliegtuig was een RAF bommenwerper van het type Mosquito HX966 en vloog in zuidelijke richting van Rütenbrock richting Nordhorn. Het vliegtuig werd bemand door een tweekoppige bemanning. Beide jongemannen vonden de dood en kregen een laatste rustplaats op het Royal Air Forcevak van de begraafplaats te Nieuw-Dordrecht. De ongelukkige bemanning bestond uit:

- Flight Officer Michael Lewis Brownlow Franckson (pilot). Leeftijd 21 jaar, gehuwd met Cecilia Joan Frankson.
- Flight Officer David Edward Cake (navigator/bomber). Leeftijd 21 jaar, ongehuwd.

J.J.Scheepmaker, onderluitenant en groepscommandant van de marechaussee in Emmer-Compascuum spoedde zich naar de plaats van het neergestorte toestel. Daar aangekomen zag hij het volgende:

- een totaal verbrijzeld vliegtuig waarvan de (brandende) wrakstukken over een grote oppervlakte verspreid lagen.
- delen van menselijke lichamen die tussen de wrakstukken lagen.
- een tweetal niet geëxplodeerde bommen en enige munitie.
- een derde niet geëxplodeerde bom achter de woning van landbouwer J. Kroeze aan de Mr. Ovingstraat 47, ruim 600 meter van de plek des onheils.

In de nabijheid van deze laatste bom trof Scheepmaker het levenloze lichaam aan van

de turfmeester en opzichter Christiaan Kwint (*14-09-1907), die woonachtig was aan de Molenvijk OZ 38. Dokter S. Haverkamp stelde als doodsoorzaak 'schedelbreuk en ingedeukte borstkas' vast. Vermoed wordt dat Kwint werd getroffen door de vallende bom. Hij werd begraven op de oude begraafplaats te Klazienaveen.

Informatie:

Kleinzoon K.Kwint.

Proces-verbaal marechaussee, 11 december 1943.

Comité Gedenksteen bij de Royal Air Forcegraven Nieuw-Dordrecht januari 1985.

Christiaan Kwint
(1907-1943)

Nogmaals de normalisatie van het Schoonebeekerdiep

De redactie ontving van Herman Posthumus een aanvulling op het door Pieter Albers bewerkte artikel over de normalisatie van het Schoonebeekerdiep in het maartnummer van de *Kroniek*.

In het grenstractaat van Meppen van 1824 is (in navolging van eerdere verdragen) vastgelegd dat het Schoonebeekerdiep de grens vormt tussen Nederland en Duitsland. De normalisatie van het diep in de dertiger jaren hield niet per definitie in dat voortaan dat genormaliseerde diep ook de nieuwe rijksgrens vormde. De beide overheden hadden wel die intentie, maar mede door de oorlogsjaren bleef een daadwerkelijke grenscorrectie achterwege. Daardoor bleven percelen die door de normalisatie aan de 'verkeerde kant' van de rivier lagen toch onder de oorspronkelijke overheden vallen. De grens kronkelde als

het ware al zigzaggend van de ene kant naar de andere kant van de rivier. Dat is ook goed te zien op de detailkaart in de topografische atlas van 1955-1965.

Pas in 1960 kwam een wijziging van het grensverdrag van 1824 tot stand. In dat verdrag werd naast bepalingen over grenswijzigingen bij Coevorden, Bellingwolde en Nieuweschans ook een artikel gewijd aan de grenswijziging die nodig was door de normalisatie van het Schoonebeekerdiep.

§43

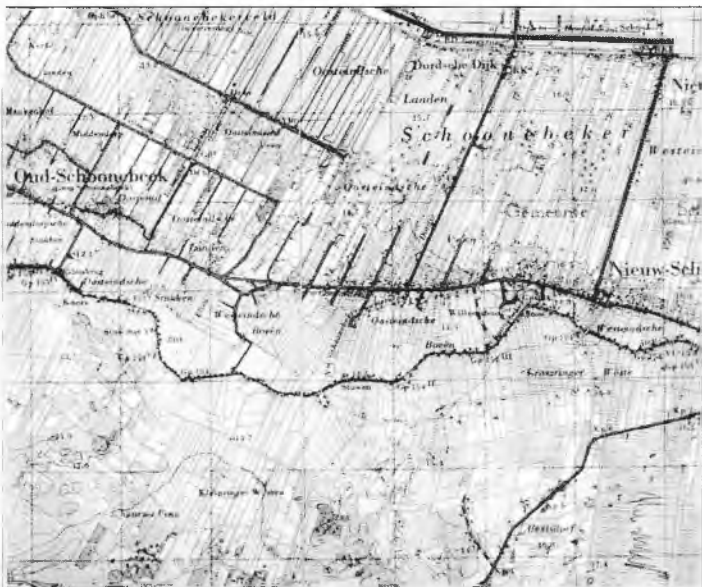
Grenzaa/Schoone beekerdiep

Verloop van de grens:

De nieuwe grens loopt van grenssteen 151XJV langs de kortste weg naar het midden van het genormaliseerde Schoonebeekerdiep en loopt verder in het midden van deze beek tot de grenssloot bij grenssteen 156.

Deze grenswijziging leidde er ook toe dat er veel minder grenspalen nodig waren. Ze staan nu bijna alleen daar waar een brug of een stuw de oevers verbindt, bijvoorbeeld bij de Aalminksbrug en de Wilmsbrug. Bij de brug in de

Detailkaart in de topografische atlas van 1955-1965

Boven: Nummerplaat 153-I staat op de beide palen van de stuw.

Rechts: Nummerplaat 152-II in brugdek

weg van Schoonebeek naar Emlichheim is er voor gekozen de grens te markeren door metalen nummerplaatjes in het wegdek van de brug, precies boven het midden van de rivier.

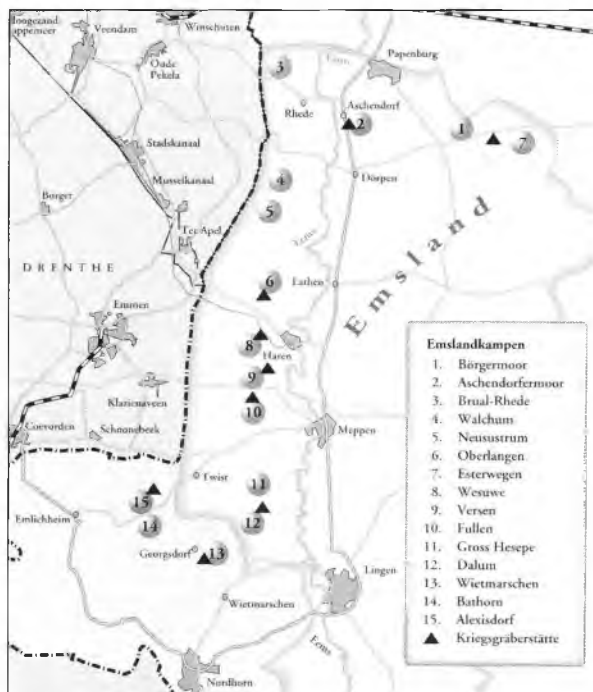
Wie langs het Schoonebekerdiep gaat wandelen zal wel veel andere palen tegenkomen. Na de normalisatie werd besloten om de honderd meter een genummerde paal te plaatsen, de oneven nummers op de Nederlandse oever, en de even nummers op de Duitse oever. Dit systeem is inmiddels echter in onbruik geraakt. Van de oorspronkelijke ruim tweehonderd paaltjes zijn er nu nog zo'n zestig over.

Excursie naar de Emslandkampen

Vlak over de grens met Drenthe en Groningen hebben in Duitsland van 1933 tot 1945 in totaal vijftien concentratie- en/of krijgsgevangenkampen gelegen.

Het is haast onvoorstelbaar dat bij ons zo weinig bekend is over deze Emslandlager. Zo vlak naast de deur, zoveel ellende!

Op zaterdag 5 oktober 2013 wordt een excursie gehouden naar deze kampen. Deze interessante reis staat onder leiding van Pieter Albers, schrijver van het boek over de Emslandkampen, getiteld *Gevangen in het veen*.

We vertrekken om 9.15 uur vanaf de parkeerplaats van het Hampshire Hotel in Emmen en zijn tegen 17.30 uur terug.

De kosten bedragen € 39,-- per persoon inclusief Kaffee en Kuchen en de lunch. In verband met de vakantieperiode is opgave mogelijk vanaf 1 september bij Pieter Albers, telefoon 0591-610836.

Nadere details volgen in de *Kroniek* van de maand september

Excursie

Bestuur & lidmaatschap

Lidmaatschap

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de *Kroniek* en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie

Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen.

Bestuur

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-622306, P.Kraan@emmen.nl.
H. Mencke, secretaris, Huizingsbrinkweg 18, 7812 BK Emmen, 0591-641316, hgmencke@home.nl.
H. Jeurink, penningmeester, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl.

M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.

H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.

G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

A.H.J. Reuvekamp, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen, tel. 0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl

Activiteiten

Donderdag 20 juni 2013: Lezing door Marcel Bulte, thema 'Erica 150 jaar'. Plaats: 't Schien-
vat te Erica, aanvang 20.00 uur. Deze lezing wordt georganiseerd i.s.m. de Historische Kring
Erica. Toegang: gratis, koffie met 'lekker water' gezet.

Zaterdag 14 september 2013: Open Monumentendag thema 'Macht en Pracht'.
Meer informatie op bladzijde 28.

Zaterdag 5 oktober 2013: Excursie naar de Emslandkampen.
Meer informatie op bladzijde 32.

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten zie www.historisch-emmen.nl en
de lokale huis-aan-huisbladen in de gemeente Emmen.

Geheel boven: Burgemeester Karel H. Gaarlandt verwelkomt koningin Juliana en prins Bernhard tijdens een bezoek aan de gemeente Emmen.

Boven: Burgemeester Hans A. Beusekamp stelt koningin Juliana voor aan het gemeentebestuur van Emmen. Geheel links staat gemeentesecretaris P.W. Duiverman.

Voorplaat: Prins Hendrik, prinses Juliana en koningin Wilhelmina op 6 juni 1924 op bezoek in Emmen bij de Rijkslandbouwschool aan de Boslaan. Rechts naast de koningin staat burgemeester G. Kootstra (Foto's: Collectie: Roelof Boelens)

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vlieghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).